

Barışı Tahayyül Etmek

Sidar Bayram*

*“Ve tekrar barış olduğunda,
güvercin : beni rahat bıraksalar da
yeniden kuş olsam, diyecek.”*

Ekolojik tahribat konusunda sürekli uyarıda bulunan bilimadamları her geçen gün dünyanın sonuna kaç yıl kaldığını açıklayadururken, insanlığın ütopyalar üretmek konusunda her zamankinden daha fazla acz içinde oluşu Zizek’in sıkça tekrarlamaktan hoşlandığı bir tespittir. Dünyanın sonuyla ilgili filmler, kitaplar ve alametler sarmışken dört bir yanımızı, ütopyalar bir Paris baharına takılı kalıp, gelen sonbahar ile birlikte sara-rıp soluyor. Kısacası, dünyanın sonunu kolaylıkla düşünebilirken, dünyanın içinde bulunduğu duruma dair (küresel kapitalizme, devlet egemenliğine vs.) en küçük bir değişikliği hayal dahi edemiyoruz. Ütopyalarla aramız açılmış. Aynı düşünsel kıtlık, savaşlar çağı 20.yy’ı aratmayacağıнын sinyallerini geçtiğimiz ilk on senede veren yüzyılımız için de geçerli. Savaşların sınırları muğlaklaştırdığı, kendi klasik sınırlarının muğlaklaştığı,³ polisiye faaliyetlerden giderek daha az ayırdedilebildiği, denetim ve kontrol tekniklerinin ayrılmaz bir parçası haline geldiği günümüzde, barışa dair söyleyebilecek çok az sözümüz var. Hem de bugün; barışı tahayyül etmek kaçınılmaz bir zorunluluk olmuşken. Neyse ki güvercinler hala her kıtada uçuyor, Afrika dahil.

* Boğaziçi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi.

1- Aktaran Zazi Sadou, “Cezayir’de Toplumsal Barış”, Evrensel Kültür Akademisi, *Barışı Hayal Etmek*, Metis Yayınları İstanbul, 2005 içerisinde s.97

2- Hicri İzgören’in Hüsrân Sokağı adlı şiirinin dizeleridir.

3- Klasik olarak adlandırılan savaş tanımı için bkz. C.V. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, İstanbul, Doruk Yayınları, 2008.

Evrensel Kültür Akademisi, gerçekliğini artık daha sık daha maddi hissettiğimiz bu sorun (barışı hayal etme yoksunluğu ve zorunluluğu) karşısında sorumlu bir tavır sergileyip, UNESCO ev sahipliğinde iki günlük (19-20 Aralık 2002) bir toplantı düzenledi. Söz konusu ettiğimiz Barışı Hayal Etmek adlı kitap da, felsefecilerin, sosyologların, tarihçilerin, hukukçuların, tanıkların vs. konuşmalarına yer verilen ve kolektif tartışmalar gerçekleştirilen, aynı başlıklı toplantının metinlerinden oluşuyor. Toplantının hemen başında, ölümün hüküm sürdüğü savaş, sanatsal ve düşünsel anlamda zengin bir ilham kaynağı olurken, barışın neden uğruna mücadele edilecek bir amaç, ilham veren ve gerçekleştirilmeyi talep eden bir proje olamadığı sorunsallaştırılıyor. Barışı düşünme biçimlerimizin muzdarip olduğu, bir arzu yoksunluğu meselesi. Yani barışın değil savaşın arzulanır olması, “olayların” barışta değil savaşta vuku bulduğu inancı ya da biraz daha ileri gidersek, yaşamın akışı olarak savaş, yaşamdan çekilme olarak barış sorunu. Savaş köttür ya, barış da bir o kadar sıkıcı. Toplumsal muhayyilede, savaş hareketin, dönüşümün, ilerlemenin vs. mevkisi, gücün kaynağı ve göstergesi olarak kurgulanırken, barış ataletin, tekdüzeliğin, yerinde saymanın vs. mevkisi, güçsüzlük kaynağı ve işareti olarak kurgulanır. Savaşların zamanı işaretlediği bir tarih algısı içerisinde bakıldığında, barış, dünyanın zamanla bağını koparmış haline denk düşer. Spinoza’nın ünlü “barış savaşın yokluğu değil, bir erdemdir” önermesini bu bağlamda yeniden düşünmek gerekir.

yüzümde bir yama gibi duruyor zaman

Spinoza’nın çağrısı öncelikle, barışı pozitif anlamıyla yani toplumsal bir proje olarak yeniden düşünmek üzerineydi. Barış yokluğa değil, varlığa dairdir. Var olmayla ilişkilidir. Nasıl yaşanılacağına dair düşünmeyle, toplumsal ve bireysel yaşama dair bir kurguya sahip olmayla alakalıdır. Dolayısıyla, barışı, bir proje olarak düşünerek dünyanın zamansallığına yeniden bağlamak, onu bugüne ve yarına dair tarihsel bir soru olarak ortaya koymakla başlar. Barışı sorunsallaştırmak, böylelikle, mevcut koşullar altında tesis etmeye gücümüzün yetmediği barışı tahayyül etmek, yani onu tasarlamak, istemek, umut etmek, toplumsal bir güç haline dönüşmesine katkıda bulunmak anlamına gelecektir. Ancak bu düşünme işi, toplum mühendislerine, bürokratik rasyonalitenin teknokratlarına ya da kendilerinin de eğitilmesi gerektiği gerçeğini unutan resmi ve gayriresmi eğitimcilere bırakılmayacak kadar mühim bir iştir. Barış gelecekse eğer, her haneye misafir olmalıdır, hepimize hoş gelmeli, sefa getirmelidir. Öbür türlü, yani kurum ve kuruluşların, belgelerin ve aritmetiğin, anlaşmaların ve yükümlülüklerin barışı, merkezdekiler için tatmin edici olsa dahi “sınır bölgelerde yaşayanlar, düzeni dengede tutmaya yarayan küçük ve kanlı savaşlara maruz kalırlar. Barıştan bahsederken sözünü ettiğimiz, onlar savaştığı için bizim barış içinde yaşayabildiğimiz ötekilerin barışı değil, *kendi* barışımızdır.”⁴

Sınır bölgeler ve merkez metaforları aldatmasın, Umberto Eco'nun bahsettiği sabit bir ilişki, belirli bir koordinata gönderme yapan safi coğrafi bir ayrım değil. İlk anda, yaşamın nimetlerinden ziyadesiyle faydalananların yaşamını kolayca sürdürebildiği mekanlar ile bu yaşamın nimetlerini bizatihi üretmelerine rağmen onlardan mahrum kalanların yaşamlarını zorlukla sürdürebildiği mekanlara gönderme yapar. Ancak bu durumda dahi, diğer bir anlama, çoğul ve parçalı bir ilişki ağına da gönderme yapar, kadın – erkek, sermaye – emek, makbul vatandaş – sözde vatandaş vs. gibi iktidar ilişkilerinin işleyiş mantığına işaret eder. Ezcümle, kendi barışımız dediğimizde, bu çoğulluktan, kendini, merkezi ve sınırı tanımlamanın farklı biçimlerinden de bahsetmiş oluruz. Dolayısıyla, barışı atalet sebebi değil üzerinde hak iddia edilmesi, kendinin kılınması gereken bir mücadele konusu yaparız. Barış, üzerinde düşündüğümüz, eylediğimiz, hak iddia ettiğimiz, onu şekillendirebildiğimiz ölçüde kendi barışımız olacaktır. Dolayısıyla, farklı vehçeler ile süregiden çeşitli savaşlar gibi, farklı vehçeleriyle birlikte çoğul ve yerel barışlar tahayyül etmeye başlamalıyız. Ancak yerel ve çoğul barışları gündeme getirmek, herkesin kendi bahçesine dönmesi ve dünyayı bu bahçeden mütevellid sayması yönünde bir arzu ifade etmez. Daha ziyade, çoğul ve yerel barışlar için/arasında bir dayanışma çağrısıdır. Evrenselliği soyut bir barış fikrine yönelmekte değil, tekil barışların sunduğu ilkelerle düşünme, somut evrenselliği yeniden kurgulama çabasıdır.

Bu çaba, memleketin bir yanında yıllardır savaş varken, devletin egemenliği, bazı bedenlerin sorgusuz sualsiz katli ile tecavüz, şiddet ve korku aracılığıyla inşa edilirken soyut bir dünya barışından bahsetmeye benzemez. Barış, vicdani bir yükümlülüktür. Bazen yalnız kalmayı gerektirir, bazen beraberinde susturulmayı ve sindirilmeyi getirir ama her zaman akıntıya karşı kürek çekmek, mücadele etmek demektir. Katliamların, yıkımların tarihsel sürekliliğine, egemenlerin anlatılarına bir karşı duruş ancak bu şekilde mümkün olur.

adressiz kaldım bu yüzden bir rüzgâr gibi

Kant düşünsel güzergahında yol alırken barışın üç kavranışından söz eder. Birincisi insanın içerisindeki ahlaka ve iyiliğe dayalı barış fikridir. Dünyanın ahlaki bir tasarımı dayanan, insan tabiatının iyimserliğini basit bir ahlaki buyrukla kendine temel edinen bir barış. Ancak Luc Ferry'e göre “insanlık denen ağaç öylesine eğri büğrüydü ki ondan doğru düğün bir şeyin çıkması mümkün değildi.”⁵ İkincisi insanlar arasındaki iş-

4- Umberto Eco, “Barış ve Savaş Üzerine Tanımlar”, Evrensel Kültür Akademisi, *Barışı Hayal Etmek* içerisinde s.36

5- Luc Ferry, “Açılış Demeci”, Evrensel Kültür Akademisi, *Barışı Hayal Etmek* içerisinde s.16

birliğin yüceldilmesine bağlı olarak, yani kötü insanlar bile ortak çıkarlar söz konusu olduğunda barış içerisinde yaşayabilirler önermesine dayanıyor. Ki bu savın da bizzat Hitler tarafından çürütüldüğü aşikar. Üçüncüsü ise barışın estetik bir kavranışına, yani yerelliğini yitirmeden, ve içeriğinden arındırılmadan evrenselleşebilme özelliğine vurgu yapmaktadır. Luc Ferry'e göre barış ancak bu temelde iş görebilir, tesis edilebilir. Barışın evrenselliğini estetik bir alan ile ilişkili düşünmek, onu arzulanabilir hale getirmeyi ve hak ettiği çekiciliği ona bahşetmeyi de içerir.

Belirtmek gerekir ki, toplantıda az çok hemfikir olunan, yer yer açıkça da dile getirilen, "Küreselleşme çağında artık küresel barış mümkün değildir"⁶ fikrinin doğruluğu su götürmez elbette, ama ilk başta unutmamız gereken de yine bu fikrin güncel gerçekliğidir. Yaşamı, devletin mutlak egemenliğini izafileştiren ve rekabetçi ruha paylaşımcı ruhla karşı çıkan dayanışma ilkesi üzerine bina etmek anlamında barış⁷, bu apaçık imkansızlığı talep etmek, düşlemek, kurgulamak, arzulamaktır. Başa dönecek olursak, vaat edilmiş cennet düşüncesinin değil mevcut gerçeklikten çıkmak için onu dönüştürmek konusunda hissedilen aciliyetin bir ürünü olan barış ütopyalarına ihtiyacımız var.

takıldım biç büyümemiş bir çocuğun ardına

W.G. Runciman "muhtemel olmayan mümkün" ile "mümkün olmayan muhtemel" arasında bir ayrıma gitmeyi önerir. "Mümkün olmayan muhtemel" temel bir imkansızlığa istatistiki bir imkan olarak kayıtlı olan ile ilgilidir, yani hayali bir seçenek, bir çeşit tuzaktır. Serbest piyasa kapitalizminin herkesi zenginleştirebileceğinde ısrarcı olan liberal tezin yapmaya çalıştığı, Marx'ın belirttiği temel imkansızlığı (kapitalist üretim ilişkileri yapısı gereği birilerini yoksullaştırmadan birilerini zenginleştiremez) yalancı bir ihtimal eklemeye çalışmak değil midir? Ya da, devletin barış getirmeyeceğini öğrendiğimiz, gelse dahi bu barışın bize hoş gelip sefalar getirmeyeceğini bildiğimiz halde, bugün Türkiye'deki açılım sürecine olan liberal inanç da yine imkansızlığa ilştirilmiş boş bir ihtimale, bir imkansızlığın üstünü örten bir ihtimale inançla tanımlanmaz mı? Bugün asıl reddetmemiz gereken, bizleri eylemekten alıkoyan, toplumsal siyasal sorunların sistem içi ufak müdahalelerle, sorunları yaratan koşulları değiştirmeden çözülebileceğine, ya da en azından daha yaşanabilir bir toplum için azaltılabileceği ihtimalinin gerçekliğimizi sarıp sarmalaması değil midir?

6- Umberto Eco, "Barış ve Savaş Üzerine Tanımlar" Evrensel Kültür Akademisi, *Barışı Hayal Etmek* içerisinde s.39

7- Mireille Delmas-Marty, "Hangi Hukukla Barış?", Evrensel Kültür Akademisi, *Barışı Hayal Etmek* içerisinde.

“Muhtemel olmayan mümkün” ise gerçekliğin mevcut düzenlenişinde gerçekleşmesi imkansız olmasına rağmen bu imkansızlığı sözkonusu gerçekliğe, onun dönüşüm imkanı olarak kayıtlı olandır. Bizlere sunulan ihtimaller dahilinde değildir ancak imkan dahilindedir. Uzun zaman köleliğe karşı savaşın kazanılmasının muhtemelen imkansız olduğuna inanıldı, ama yine de kazanıldı. İçerisinden geçtiğimiz günler bizleri karamsarlığa itmesin, barışı tahayyül ederken muhtemel olmayan mümkünlere inanmak gerekir. Ütopyalarımızı kurgulamak, sahiplenmek gerekir. Kısa bir tespittir : “ABD’de ırk eşitliğini getirmeye çalışan medeni kanun, Martin Luther King’in rüyasından doğmuştur.”⁸

8- Paul Riceour’ün toplantıda yaptığı konuşmadan, Evrensel Kültür Akademisi, *Barış Hayal Etmek* içerisinde s.16

